

Г.Е.Амалбекова^{1*}, А.Н.Наренова¹, А.Р. Танатова¹, А.Б. Молдашева¹¹М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
080012, Тараз қ., Қазақстан Республикасы*e-mail: baken_t@mail.ru**ӘЛЕМДІК ЖҰМЫРТҚА НАРЫҒЫНЫҢ ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКСПОРТТЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІН ТАЛДАУ****Аңдатпа**

Жұмыртқа өндірісі өзінің жоғары экономикалық тиімділігімен нарықта ерекше орын алады. Негізгі артықшылықтары – қысқа өндірістік цикл, жоғары өнімділік, азыққа кететін минималды шығындар, экологиялық тұрақтылық және негізгі өткізу нарықтарына жақындығы. Бұл факторлар жұмыртқа бағасының қолжетімділігін сақтауға және олардың жыл сайынғы тұтынуының өсуіне ықпал етеді. Зерттеудің мақсаты – жаһандық жұмыртқа нарығының ұзақ мерзімді даму ерекшеліктерін талдап, отандық жұмыртқа өндірісінің экспорттық әлеуетіне баға беру негізінде саланың дамуына кері ықпал ететін факторлар мен тәуекелдерді жүйелеу және реттеу жолдарын ұсыну. Зерттеу нәтижесі – жаһандық жұмыртқа нарығының басты тенденциялары мен өсу бағыттарын талдау, сонымен қатар осы саланың дамуын тежейтін негізгі факторларды құрылымдауға бағытталған. Талдаудың негізгі бағыттарының бірі – жұмыртқа жеткізу географиясын және бағаның ұзақ мерзімді динамикасын зерттеу. Бұл өндіріс пен тұтынуды ұлғайтуға перспективалы аймақтарды анықтауға мүмкіндік береді. Жұмыртқа нарығын, азық-түлік қауіпсіздігі тұрғысынан стратегиялық маңызды сегмент ретінде, одан әрі дамытуға қолайлы болжамды іске асыру үшін тиісті шаралар қабылдау қажет. Кедергілерді реттеу арқылы Қазақстан жұмыртқа өнімдерінің экспорттық әлеуетін арттырып, халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті ойыншыға айнала алады.

Негізгі сөздер: құс шаруашылығы, жұмыртқа өнімі, ішкі тұтыну, әлемдік нарық, экспорттық әлеует.

Кіріспе

Жұмыртқа өндірісі құс шаруашылығы саласының маңызды құрамдас бөлігі ретінде ұлттық қана емес, жаһандық деңгейде де стратегиялық рөлге ие. Қазіргі таңда жұмыртқа — ақуыздың ең қолжетімді әрі тез өндірілетін түрі саналады, сондықтан ол азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде ерекше маңызға ие. Әлемде өндірілетін жұмыртқаның 85%-дан астамы тікелей азық-түлік ретінде тұтынылады. Жұмыртқаның бөдене, үйрек, түйеқұс сияқты түрлері болғанымен, әлемдік нарықта тауық жұмыртқасы басымдыққа ие, оның үлесі 90%-дан асады.

Салаға қатысты ғылыми зерттеулер ішкі нарықты қамтамасыз етудегі табысты тетіктерді, сондай-ақ экспорттық әлеуетті арттыру жолдарын қарастырады. Мысалы, ресейлік зерттеушілер О.В. Кондратьева, В.В. Леушкина және В.С. Буяров жұмыртқа өнеркәсібінің экономикалық тұрақсыздық жағдайындағы бейімделу қабілетін көрсетсе [1-2]. Н.В. Боровских және Е.А. Зайцева, Н.Ю. Полунина, Е.А. Попова өнімнің бәсекеге қабілеттілік факторларын қарастырған [3-4].

Шетелдік ғалымдар Srujith Lingala және оның әріптестері, Kalinaki Hanifar жұмыртқа өнімдері өзіндік құнының өсуіне әсер ететін факторларды талдап, халықтың аз қамтылған топтарын қолдау мәселелеріне назар аударады [5-6]. Windhorst, Hans-Wilhelm зерттеулері экспортқа бағытталған жаһандық және отандық жұмыртқа нарығының негізгі даму үрдістерін анықтады [7]. Шетелдік сарапшылар Simone Pelaracci және оның әріптестері жұмыртқа өнімдерін жеткізу тізбегіндегі қалдықтарды азайту және жаңа тиімді өнімдерді әзірлеуге арналған тәсілдерді енгізді [8].

Аталған ғылыми еңбектер жұмыртқа өндірісінің жекелеген аспектілерін қамтығанымен, Қазақстан жағдайындағы экспорттық әлеуеттің жүйелі талдауы жеткіліксіз қалып отыр. Сонымен қатар, отандық жұмыртқа өндірісінің халықаралық нарықтағы бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін факторлар мен саланың орнықты дамуына кедергі келтіретін қауіп-қатерлер терең зерделенбеген. Осыған байланысты, бұл зерттеу жаһандық жұмыртқа нарығының даму үрдістерін ескере отырып, Қазақстандағы жұмыртқа өндірісінің ағымдағы

жай-күйін, экспорттық мүмкіндіктерін және саланы тұрақты дамыту үшін қажетті алғышарттарды жан-жақты саралауға және зерттеу нәтижелері негізінде Қазақстанның жұмыртқа саласының экспорттық бағытын күшейтуге арналған нақты ұсыныстар әзірлеуге бағытталған.

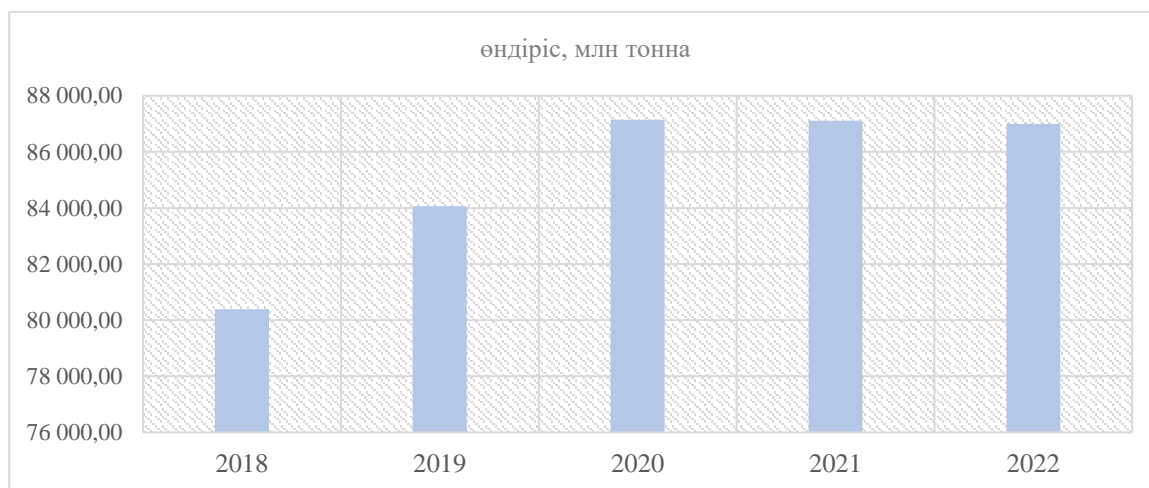
Зерттеу материалдары мен әдістері

Құс жұмыртқасы нарығын зерттеу барысында абстрактілі-логикалық, салыстырмалы және экономико-калық-статистикалық талдау әдістері қолданылды. Абстрактілі-логикалық әдіс арқылы нарықтың даму заңдылықтары мен экспорттық әлеуетті бағалаудың теориялық негіздері қалыптас-тырылды. Салыстырмалы талдау әдісі негізінде Қазақстандағы жұмыртқа өндірісі мен экспортының негізгі көрсеткіштері шет елдерінің сәйкес деректерімен салыстырылып, отандық саланың бәсекелік артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды. Экономикалық-статистикалық талдау әдістері – деректердің динамикасын, құрылымын және өзара байланыстарын анықтау мақсатында қолданылады, тап айтқанда, өндіріс көлемі мен экспорт құрылымын анықтауға; 2017–2023 жылдар аралығындағы өзгеріс үрдістерін зерттеуге; болашақ даму бағытын бағалауға пайдаланылды.

Әлем және Қазақстан статистикасы бойынша талдау БҰҰ-ның Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы (FAO) және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (OECD), Қазақстанның Ұлттық статистика бюросының деректеріне сүйеніп жүргізілді. Сонымен бірге, зерттеу тақырыбына қатысты отандық және халықаралық ғылыми еңбектер пайдаланылды. Зерттеу кезеңі ретінде 2017–2023 жылдар аралығы таңдалса, болашаққа арналған болжамдар 2021–2030 жылдарға арналған FAO-OECD есебіне негізделді. Нәтижесінде әлемдік және отандық жұмыртқа нарығының даму тенденциясы, сыртқы және ішкі сауда көрсеткіштері талданып, жұмыртқа өндірісін тежейтін бірқатар мәселелер жүйеленді және отандық саланың экспорттық әлеуетін жетілдіру үшін ұсыныстар берілді.

Нәтижелер және оларды талқылау

БҰҰ-ның Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымының (FAO) статистикалық деректеріне сәйкес, 2021 жылы әлем бойынша ас жұмыртқасы өндірісі 86,4 миллион тоннаға жетті. Бұл көрсеткіш 2020 жылмен салыстырғанда шамалас деңгейде қалып отыр. 2017–2020 жылдар аралығында әлемдік жұмыртқа өндірісі жылына орта есеппен 3,3%-ға ұлғайып отырған болса, 2021 жылы бұл өсім қарқыны бәсеңдеп, тұрақтылық байқалды.

Сурет 1 - Тауық жұмыртқасының жаһандық өндірісі (мың тонна)

Ескертпе: [9] әдебиет негізінде авторлар құрастырған

2021 жылғы көрсеткіштер бойынша, Қытай 33,2 миллион тонна жұмыртқа өндіріп, әлемдік нарықтағы жетекші орнын сақтап қалды. Алайда, бұл алдыңғы жылмен салыстырғанда 1,7%-ға төмен көрсеткіш. Екінші орында тұрған Үндістанда жұмыртқа өндірісі 8,5%-ға артып, 7,0 миллион тоннаға жетті. Бұл ел 2017 жылдан бері жыл сайын орта есеппен 8,5%-дық тұрақты өсімге қол жеткізіп отыр. Еуропалық Одақ елдерінде де оң динамика байқалып, өндіріс көлемі 2,5%-ға артып, 5,9 миллион тоннаны құрады.

Жоғары өсім қарқынына ие елдердің қатарында Бразилия (2017–2021 жж. аралығында +37,7%) мен Үндістан ерекшеленеді. Ресей 2021 жылы 2,4 миллион тонна жұмыртқа өндіріп, әлемдік нарықтағы үлесі 2,7%-ды құрады. Ал Қазақстанда соңғы бесжылдықта жұмыртқа өндірісі айтарлықтай төмендегені байқалады (1-кесте).

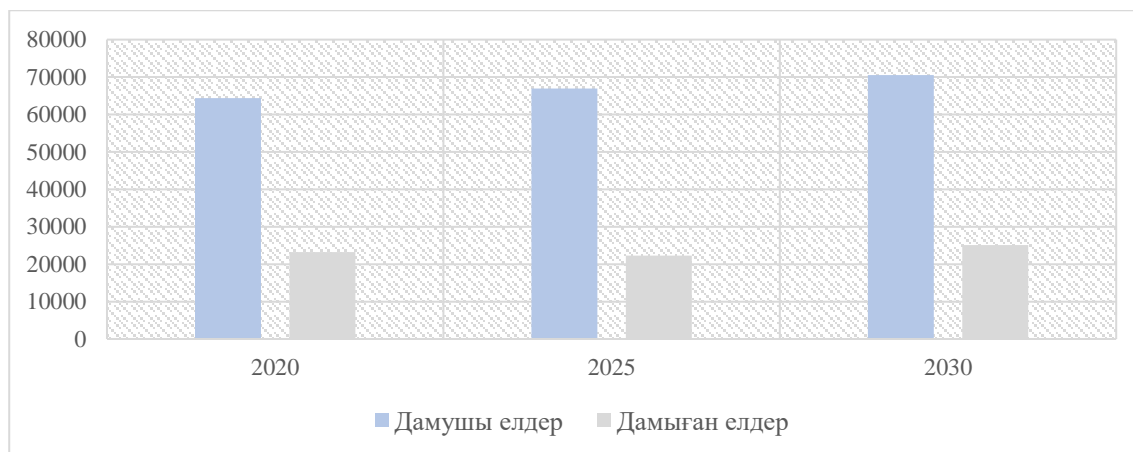
Кесте 1- Жұмыртқа нарығындағы көшбасшы елдер, мың тонна

Елдер	2018	2019	2020	2021	2022	2022/ 2021, %	2022/ 2018,%
Қытай	27 229.8	28 854.6	30 250.4	29 749.3	29 627.3	-0.41	8.80
Индия	5 236.9	6 291.1	6 712.7	6 710.0	6 571.2	-2.07	25.48
АҚШ	6 518.5	6 706.8	6 658.8	6 639.4	6 528.4	-1.67	0.15
Индонезия	4 688.1	4 753.4	5 141.6	5 524.7	5 941.6	7.55	26.74
Мексика	2 871.9	2 949.8	3 016.0	3 046.9	3 101.9	1.81	8.01
Бразилия	3 030.3	3 150.1	3 260.6	3 298.1	3 342.4	1.34	10.30
Жапония	2 627.8	2 639.7	2 632.9	2 574.3	2 596.7	0.87	-1.18
Ресей	2 486.3	2 491.5	2 492.2	2 496.4	2 560.1	2.55	2.97
Түркия	1 227.7	1 243.6	1 236.8	1 206.1	1 238.0	2.64	0.84
Қазақстан	278,8	275,7	252,4	240,7	251,4	4,45	-9,83
Әлем бойынша	80 385.9	84 067.1	87 142.4	87 116.8	86 999.6	-0.13	8.23

Ескертпе: [9] әдебиеттер негізінде авторлар құрастырған

Жалпы алғанда, 2021 жылы әлемде 86,9 миллион тонна жұмыртқа өндірілді. Бұл 2017 жылмен салыстырғанда 10,2%-ға артық. Алайда, Қазақстанда өндірістің төмендеуі ұзақмерзімді салалық стратегияны қайта қарастыруды талап етеді.

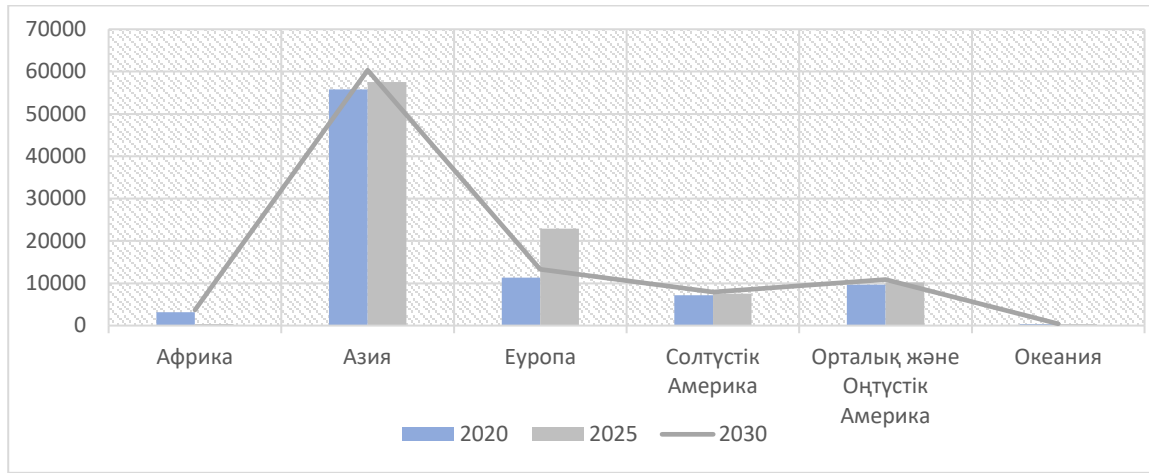
Болжамдарға сәйкес, 2030 жылға дейін жұмыртқа өндірісінің жаһандық өсімінің 76,6%-ы дамушы елдерге тиесілі болмақ. Бұл көрсеткіш аталмыш елдердің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі өсіп келе жатқан рөлін айқындайды. Дамушы елдер 2030 жылы дамыған елдерге қарағанда шамамен 45,5 миллион тоннаға артық жұмыртқа өндіретін болады (2 сурет).

Сурет 2- 2020–2030 жылдар аралығында жаһандық жұмыртқа өндірісінің күтілетін өсімі, мың тонна

Ескертпе: [10-11] әдебиет негізінде авторлар құрастырған

Аймақтық деңгейде Азия абсолюттік өсім бойынша көш бастап тұр – бұл аймақ 2030 жылға дейін өндірілетін қосымша өнімнің 31,8%-ын қамтамасыз етеді. Ал салыстырмалы өсім көрсеткіші бойынша мұхиттық аймақтар (18,0%) мен Африка (16,5%) жетекші орында (3-сурет).

Сурет 3- 2020–2030 жылдар аралығында континент бойынша жұмыртқа өндірісінің күтілетін өсімі, мың тонна

Ескертпе: [10-11] әдебиет негізінде авторлар құрастырған

Абсолюттік өсім тұрғысынан алғанда, 8,0 миллион тоннаға тең жаһандық жұмыртқа өндірісінің ішіндегі ең үлкен үлесті Азия құрлығы қамтамасыз етпек — бұл шамамен 4,5 миллион тоннаны немесе жалпы өсімнің 31,8%-ын құрайды. Сонымен қатар, Орталық және Оңтүстік Америкада 1,2 миллион тоннаға, ал Еуропада 1 964,2 мың тоннаға тең өсім күтілуде. Салыстырмалы өсім көрсеткіштері бойынша мұхиттық аймақтар жетекші позицияда — бұл өңірлерде жұмыртқа өндірісінің өсімі 18,0%-ды құрайды, бұл жаһандық орташа көрсеткіштен екі есе жоғары. Африка құрлығында бұл көрсеткіш 16,5%-ды, Орталық және Оңтүстік Америкада — 12,4%-ды, ал Солтүстік Америкада — 10,2%-ды құрайды деп болжануда.

Шетелдік сарапшылардың болжамына сүйенсек, болашақта жаһандық тенденцияларға сәйкес құс өнімдерінің ассортименті тереңдей түседі:

- органикалық жұмыртқа және құс еті;
- сақтау мерзімі 6 айға дейін қабығы жоқ жұмыртқалар;
- органикалық микроэлементтері бар (органикалық селен, мырыш, темір, марганец, аспарагин қышқылы және т.б. қосылған) және сіңімділігі 70-75% дейін жоғары функционалды жұмыртқа өнімдері;
- шаруа қожалықтары мен жеке шаруашылықтарға арналған түсті кросс тауықтар.

Ал, Қазақстанда 2025 жылы мемлекет тарапынан жеңілдетілген несие беру арқылы жұмыртқаны терең өңдейтін, қуаттылығы – тәулігіне 1 млн пастерленген сұйық және құрғақ жұмыртқа өнімін өндіретін алғашқы зауыт салынады деп жоспарлануда [12].

«Қазақстан құс өсірушілер одағының» мәліметтеріне сәйкес, қазіргі таңда ел аумағында тауарлық жұмыртқа өндіруге маманданған 38 құс фабрикасы жұмыс істейді. 2024 жылғы 1 қарашадағы жағдай бойынша бұл кәсіпорындардың жиынтық өндірістік қуаты жылына 3 734,5 миллион дананы құрайды.

Жұмыртқа өндірісінің аймақтық құрылымын талдау негізгі бес өңірдің басым рөл атқаратынын көрсетеді. Атап айтқанда, Ақмола облысы жалпы өндірістің 15,6%-ын немесе 581,9 миллион данасын қамтамасыз етсе, Қарағанды облысының үлесі 14,1% (526,9 млн дана), Солтүстік Қазақстан облысы – 13,5% (504,4 млн дана), Алматы облысы – 11,7% (436,5 млн дана), ал Қостанай облысы – 8,7% (326,9 млн дана) деңгейінде. Аталған өңірлердегі өндірістік шоғырлану Қазақстандағы жұмыртқа өндірудің аумақтық теңгерімсіздігін және өңірлік мамандану үрдістерін сипаттайды. Бұл факторлар елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде және ішкі нарықты тұрақты қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады.

ҚР Ұлттық статистикалық Бюро деректеріне сүйенсек, отандық құс шаруашылығы экономикалық өсудің салыстырмалы түрде жоғары қарқынымен сипатталады. 2-кестеде келтірілген мәліметтерді талдау ет нарығында өндірістің артуы құс етінің жылдам өсуімен қамтамасыз етілетінін көрсетеді.

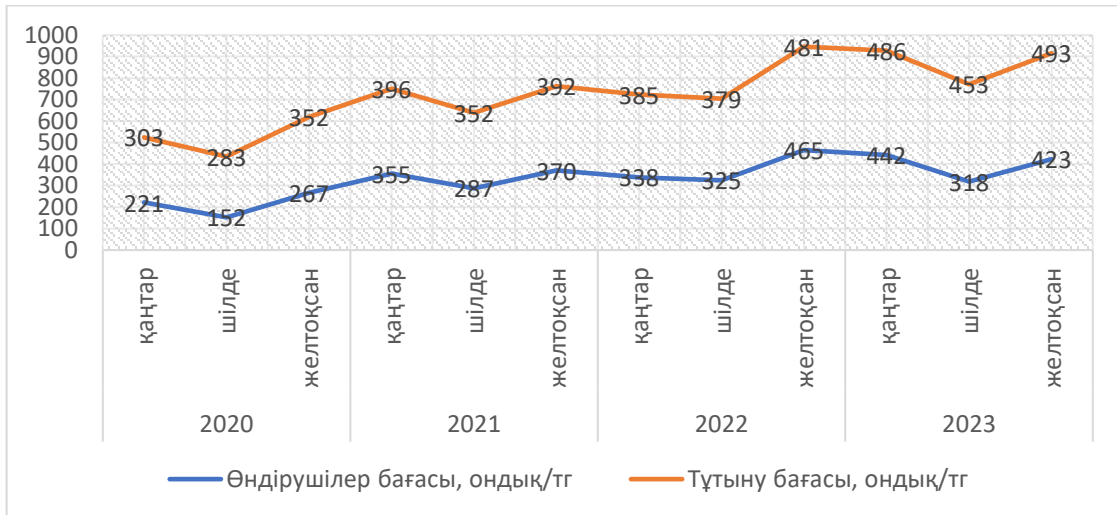
Кесте 2- Отандық құс шаруашылығының даму қарқыны

Көрсеткіштер	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2023/ 2017,%	2023/ 2022,%
Барлық шаруашылық санаттары									
Мал мен құстың шаруашылықта сойылғаны (сойыс салмақта), мың тонна	1 018	1 060	1 121	1 169	1 231	1 045	1 120	10,0	7,2
Оның ішінде: құс	180	192	223	237	273	287	336	86,7	17,1
Жұмыртқа, млн. дана	5 103	5 591	5 531	5 066	4 838	4 527	4 421	-2,3	-13,4
Ауылшаруашылық кәсіпорындары									
Мал мен құстың шаруашылықта сойылғаны (сойыс салмақта), мың тонна	253	272	315	340	384	385	424	67,6	10,1
Оның ішінде: құс	173	186	217	230	267	283	332	92,0	17,3
Жұмыртқа, млн. дана	3 851	4 345	4 258	3 778	3 544	3 776	3 672	-4,6	-2,7
Жұртшылық шаруашылықтары, фермер қожалықтары, жеке кәсіпкерлер									
Мал мен құстың шаруашылықта сойылғаны (сойыс салмақта), мың тонна	765	788	806	829	847	659	678	-11,4	2,8
Оның ішінде: құс	8	6	6	6	6	4	4	50	100
Жұмыртқа, млн. дана	1 252	1 246	1 273	1 288	1 294	750	749	-40,2	-0,1
Ескертпе: [13] әдебиет негізінде авторлар есептеген									

Қазақстанда 2023 жылы - 4 421 миллион дана азық-түлік жұмыртқасы өндірілді, бұл алдыңғы жылмен салыстырғанда 7,2%-ға жоғары көрсеткіш болып табылады. Өндіріс көлемінің басым бөлігі – 83,05%-ы – ауыл шаруашылығы кәсіпорындарына тиесілі. Елдегі жетекші жұмыртқа өндіруші кәсіпорындардың қатарында «Когер ЛТД» ЖШС (370 млн дана), «Казгер Құс» ЖШС (317 млн дана), «Ижевский» ОК (303 млн дана), «Агрофирма Курма» ЖШС (260 млн дана) және «Жас Қанат 2006» ЖШС (247 млн дана) бар. Бұған қоса, 9 құс фабрикасы жылына 100 миллион дана және одан да көп жұмыртқа өндірсе, 21 фабрика жылдық өндіріс көлемі 20 миллион дана немесе одан жоғары деңгейде жұмыс істейді [13].

Баға көрсеткіштеріне келетін болсақ, 2023 жылғы желтоқсанда өндірушілердің азық-түлік жұмыртқасына қойған бағасы 10 дана үшін 423 теңгені құрап, өткен жылмен салыстырғанда 9%-ға төмендеген. Алайда, тұтыну бағалары салыстырмалы түрде баяу өскен: жылдық өсім 2,4%-ды құрап, 10 дана үшін 493 теңгеге жетті. Ұзақ мерзімді серпінді талдау көрсеткендей, 2020 жылмен салыстырғанда өндіруші бағаларының өсімі 58,4%-ды, ал тұтынушы бағаларының өсімі 40,0%-ды құраған (4-сурет).

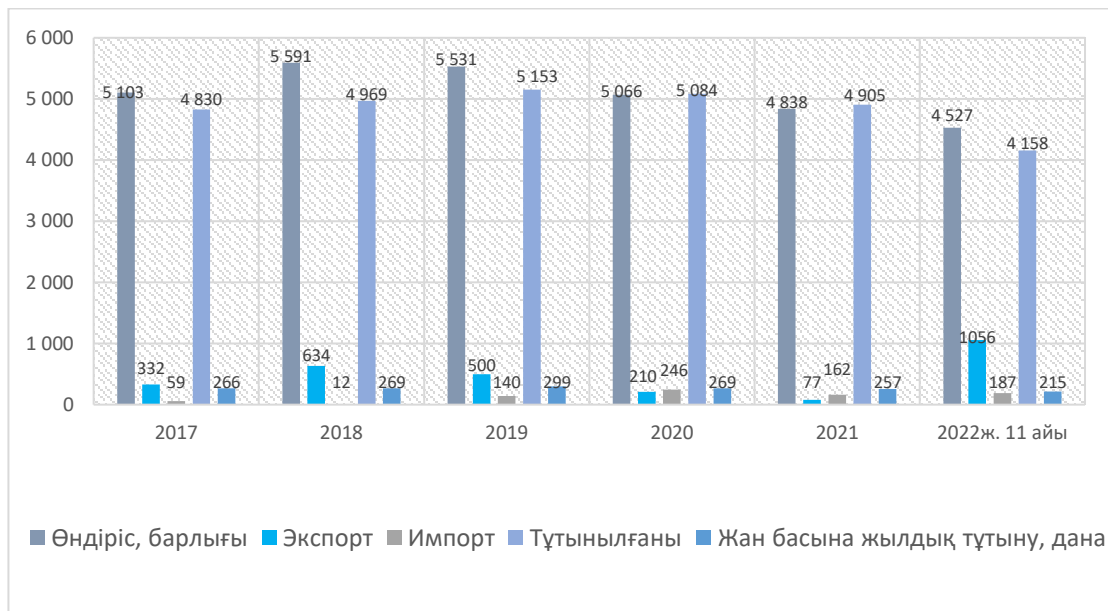
«Қазақстан құс өсірушілер одағының» мәліметтері бойынша, 2024 жылғы 1 қарашадағы жағдай бойынша ішкі нарықтағы 1-санатты (С1) жұмыртқаның он данасының орташа бағасы 406,16 теңгені құрады, ал 2-санатты (С2) жұмыртқа үшін бұл көрсеткіш 273,85 теңге болды. Бұл өткен жылмен салыстырғанда, тиісінше, 20,04 теңгеге және 88,05 теңгеге бағаның төмендегенін көрсетеді.

Сурет 4 - Өндірушілердің жұмыртқаға қойған бағалары және тұтынушылық бағалар, тг/ондық

Ескертпе: [14] әдебиет негізінде авторлар құрастырған

Жұмыртқа импорты көлемінің едәуір қысқаруы байқалды, нәтижесінде отандық құс фабрикалары ішкі нарықтың тұтынушылық сұранысын толығымен қамтамасыз ету деңгейіне жетті. Қазіргі таңда Қазақстан ішкі нарықты 100% отандық өніммен қамтамасыз етіп қана қоймай, ішкі баға мен өндіріс көлеміне теріс әсер етпестен, ай сайын шамамен 1 миллион дана жұмыртқаны сыртқы нарыққа экспорттауға қауқарлы. 2023 жылдың алғашқы 11 айының қорытындысы бойынша, Қазақстаннан Ресейге, Ауғанстанға және Қырғызстанға жалпы көлемі 186,6 миллион дана тауық жұмыртқасы экспортталды (5-сурет). Бұл көрсеткіш Қазақстанның жұмыртқа саласындағы экспорттық әлеуетінің артқанын және өңірлік нарықтардағы бәсекелестік қабілетінің нығайғанын дәлелдейді.

Сурет 5- Отандық жұмыртқа нарығындағы баланс (өндірісі, экспорты, импорты және тұтынуы, млн дана)

Ескертпе: [14] әдебиет негізінде авторлар құрастырған

Forbes басылымының мәліметтеріне сәйкес, 2024 жылдың басында Ресей Федерациясы Қазақстан Республикасынан ай сайын 1 миллион дана тауық жұмыртқасына сұраныс білдірген. Қазақстандық өндірушілер бұл сұранысты жедел түрде қанағаттандырып, 2024 жылдың ақпан-наурыз айларында Ресей нарығының қажеттілігін толық көлемде қамтамасыз етті [14].

Бұл жағдай Қазақстанның жұмыртқа өндіру саласының экспорттық әлеуетінің жоғары екенін және көрші елдердің нарықтарында сенімді әріптес ретіндегі орнын нығайтқанын көрсетеді. Сонымен қатар, бұл ішкі өндірістік қуаттылықтың жеткіліктілігін және ішкі нарыққа қысым түсірмей, сыртқы нарықтарды қамту мүмкіндігінің бар екенін дәлелдейді.

Авторлар әлемдік және отандық жұмыртқа нарығына жүргізген талдау негізінде анықталған бірқатар мәселелердің шешімін ұсынады:

Кесте 3 - Әлемдік және отандық жұмыртқа нарығына жүргізген талдау мәселелері

Мәселелер	Кедергілер	Шешімдер
Логистикалық	Өнімді сақтау және тасымалдау үшін қажетті инфрақұрылымның жеткіліксіздігі.	-өнімді сақтау мерзімін ұзартатын технологияларды енгізу. -логистика шығындарын азайту үшін көршілес елдермен бірлескен тасымалдау жобаларын іске асыру.
Бәсекелестік	-арзан өнім ұсынатын елдердің бәсекелестігі. -отандық өнімнің халықаралық нарықта танылмауы.	-жұмыртқа өнімдерінің сапасын арттыру және бәсекеге қабілетті баға саясатын жүргізу. -отандық брендті таныту үшін маркетингтік стратегия әзірлеу. -экспорттық нарықтарды кеңейту (Орта Азия, Қытай, Парсы шығанағы елдері).
Технологиялық	-терең өңдеу технологияларының жеткіліксіздігі. -заманауи өндіріс құралдарының жетіспеушілігі.	-жұмыртқаны терең өңдеу жаңа технологияларды енгізу. -мемлекеттік тарапынан төмен пайызды несиелер мен гранттар беру арқылы фабриканы модернизациялауды ынта-ландыру
Халықаралық стандарттарға сәйкес болмау	-халықаралық сапа сертификатының жоқтығы. -кейбір кәсіпорындарда гигиеналық және санитарлық талаптарға сәйкес болмауы.	-халықаралық стандарттарды енгізу үшін кәсіпорындарға гранттар мен субсидиялар беру.
Шикізат пен өндіріс шығындары	-жем-шөптің қымбаттығы. -энергия ресурстары бағасының өсуі	-құрама жем өндірісін дамыту және энергияны үнемдейтін технологияларды енгізу.
Экспорттық шектеулер мен тарифтер	-кейбір елдердегі тарифтік және тарифтік емес шектеулер. -ұзақ бюрократиялық рәсімдер	-экспортты жеңілдету үшін көршілес елдермен сауда келісімдерін қайта қарау. -экспорттық процестерді цифрландыру және автоматтандыру
Климаттық тәуекелдер	-ауа-райының қолайсыздығы жеп-шөп тапшылығын тудыруы мүмкін. -құс ауруларының таралу қаупі.	-мал азығын өндіру үшін суарылмалы егіншілікті дамыту. -құс ауруларына қарсы алдын-алу шараларын жүргізу және заманауи ветеринариялық қызметтерді жетілдіру.
Мемлекеттік қолдау механизмінің жеткіліксіздігі	-экспортқа бағытталған кәсіпорындарға субсидияның жеткіліксіздігі. -маркетингке қаржы бөлінбеуі	-экспортқа бағытталған бағдарламаны іске қосу. -сыртқы нарықта отандық өнімді насихаттауды қаржыландыру.
Валюта тәуекелдері	Ұлттық валюта бағамының тұрақсыздығы экспорттық бағаларға әсер етеді.	-валюта тәуекелдерін төмендету үшін көршілес елдермен есеп айрысуды ұлттық валютада жүргізу механизмін қарастыру.
Ескертпе: авторлар құрастырған		

Осылайша, жоғарыда аталған факторлар мен тәуекелдер мемлекет пен бизнес тарапынан ықтимал салдарды мұқият талдауды талап етеді.

Қорытынды

Жұмыртқа нарығы – азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі стратегиялық маңызы бар агроөнеркәсіптік сектордың маңызды сегменті. Зерттеу нәтижелері

көрсеткендей, бұл нарықта оң үрдістер байқалғанымен, оның экспорттық әлеуетін толық іске асыру үшін жүйелі қолдау шаралары қажет. Қазақстанның жұмыртқа өнімдерін халықаралық нарыққа тиімді шығаруы – мемлекеттің азық-түлік тәуелсіздігін нығайтуымен қатар, экономикалық әртараптандырудың бір бағыты болып табылады. Осыған байланысты, келесі практикалық ұсыныстарды ұсынуға болады:

1. Мемлекеттік қолдау шараларын кеңейту: Жұмыртқа өндіруші кәсіпорындарға субсидиялар мен жеңілдетілген несиелер беру, ветеринариялық қызмет сапасын арттыру және жем-шөппен қамтамасыз ету тетіктерін жетілдіру.

2. Экспортты дамыту үшін инфрақұрылымды нығайту: Халықаралық стандарттарға сәйкес өнімді сертификаттау, логистикалық желілерді кеңейту және шекара маңындағы өңірлерде экспортқа бағытталған қоймалар мен логистикалық хабтар құру.

3. Салықтық және кедендік ынталандырулар енгізу: Жұмыртқа және жұмыртқа өнімдерін экспорттайтын кәсіпорындарға салықтық жеңілдіктер ұсыну, экспорттық рәсімдерді жеңілдету.

4. Жеке сектормен серіктестікті дамыту: Мемлекеттік-жекеменшік әріптестік аясында ірі инвестициялық жобаларды іске асыру, өндірістік қуатты жаңғырту және озық технологияларды енгізу.

5. Ғылыми-зерттеу және кадрлық әлеуетті күшейту: Ауыл шаруашылығы саласына арналған зерттеулер мен инновациялық жобаларды қаржыландыру, құс шаруашылығы бойынша мамандарды даярлау және қайта даярлау жүйесін дамыту.

6. Ішкі нарықты қорғау және тұрақтандыру шаралары: Ішкі нарықтағы бағаның күрт ауытқуын болдырмау мақсатында форвардтық келісімшарттар мен тұрақтандыру қорларын белсенді пайдалану.

Аталған ұсыныстарды дәйекті жүзеге асыру Қазақстанға жұмыртқа нарығындағы ішкі тұрақтылықты сақтай отырып, халықаралық нарықта бәсекеге қабілетті ойыншы ретінде орнығуға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұл қадамдар елдің азық-түлік қауіпсіздігі мен аграрлық сектордың экспорттық бағытын дамытудағы ұзақ мерзімді стратегиялық мақсаттарына қол жеткізуге жағдай жасайды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Кондратьева О.В., Леушкина В.В. Зональный аспект экономического развития яичного птицеводства Омской области. // Продовольственная политика и безопасность. Том 11. – № 2. –2024. – С. 401-414.
- 2 Буюров А.В. Функционирование и развитие рынка яиц и мяса птицы в контексте обеспечения продовольственной безопасности // Вестник аграрной науки. 6(93) . - 2021. - С.95-108.
- 3 Боровских Н. В. Сезонность спроса на рынке яиц: анализ, причины и направления регулирования // Научно-методический электронный журнал «Концепт». –№06. –2022. –С.161-166.
- 4 Зайцева Е.А., Полунина Н.Ю., Попова Е.А. Анализ рынка яиц в ЦФО: современные тенденции и точки роста // Научное обозрение. Сельскохозяйственные науки.– № 1. – 2024. –С.16-20.
- 5 Lingala S., Freymond M., Tshering P. et al. The Egg Hub Model: A Sustainable and Replicable Approach to Address Food Security and Improve Livelihoods // [Current Developments in Nutrition.-2024.-Volume 8. – Issue 8,03795.–P.1-8.](#)
- 6 [Kalinaki H.](#) Forecasting Layer Egg Production as Animal Source Food for Protein to Reduce Stunting in West Java, Indonesia // [Media Gizi Indonesia. -Volume 19\(1\). - 2024.-P.122-128.](#)
- 7 [Windhorst H.](#) Remarkable dynamics of the global poultry industry: egg production // [Poultry world.](#) -Vol. 39, No.3. -2023.-P.28-31
- 8 Pelaracci S., Paolotti L., Rocchi L. et al. Life cycle assessment of organic and conventional egg production: A case study in northern Italy// [Cleaner Environmental Systems, Volume 15. -2024.-100226.](#) -P.1-11
- 9 [FAO. 2024. World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2024.](#) [Electronic resource]. URL: - [Rome. https://doi.org/10.4060/cd2971en](#) (date of request: 10.01.2025).
- 10 [OECD-FAO Agricultural Outlook 2021-2030.](#)-OECD Publishing, Paris. - [_-](#) [Electronic resource]. URL: [https://doi.org/10.1787/19428846-en](#) (date of request: 10.01.2025).
- 11 [Windhorst H.-W.](#) A projection of egg production until 2030 – January 2022. – [_-](#) [Electronic resource]. URL: [https://www.researchgate.net/publication/358140043_A_projection_of_egg_production_until_2030](#) (date of request : 10.01.2025).

12 [Аналитический обзор ситуации на рынке птицеводческой продукции, ноябрь 2024г.](http://ptica.kz/news/analiticheskij-obzor-situacii-na-rynke-pticevodcheskoj-produkcii-nojabr-2024-g) Союз птицеводов Казахстана.- [Electronic resource]. URL: <http://ptica.kz/news/analiticheskij-obzor-situacii-na-rynke-pticevodcheskoj-produkcii-nojabr-2024-g> (дата обращения: 10.01.2025).

13 Қазақстан 2023 жылы. Статистикалық жылнама. Астана 2024.- [Электрондық ресурс] <https://stat.gov.kz> (қаралу уақыты: 10.01.2025).

14 О результатах работы за 2022 год отрасли птицеводства Республики Казахстан. Союз птицеводов Казахстана [Электронный ресурс]. <http://ptica.kz/news/o-rezultatah-raboty-za-2022-god-otrasli-pticevodstva-respubliki-kazahstan> (дата обращения 10.01.2025).

АНАЛИЗ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО РЫНКА ЯИЦ И ЭКСПОРТНЫХ ВОЗМОЖНОСТЕЙ КАЗАХСТАНА

Аннотация

Производство яиц занимает особое место на рынке благодаря своей высокой экономической эффективности. Основные преимущества – короткий производственный цикл, высокая продуктивность, минимальные затраты на корма, экологическая устойчивость и близость к основным рынкам сбыта. Эти факторы способствуют сохранению доступных цен на яйца и ежегодному росту их потребления. Цель исследования – анализ долгосрочных особенностей развития глобального рынка яиц и оценка экспортного потенциала отечественного производства на основе систематизации факторов и рисков, негативно влияющих на развитие отрасли, с последующим предложением путей их регулирования. Результаты исследования включают анализ основных тенденций и направлений роста на глобальном рынке яиц, а также структурирование ключевых факторов, сдерживающих развитие отрасли. Одним из ключевых направлений анализа является изучение географии поставок яиц и долгосрочной динамики цен. Это позволяет определить перспективные регионы для увеличения производства и потребления. Для реализации благоприятного прогноза дальнейшего развития рынка яиц как стратегически важного сегмента с точки зрения продовольственной безопасности, необходимо принять соответствующие меры. Устранение препятствий позволит Казахстану увеличить экспортный потенциал яичной продукции и стать конкурентоспособным игроком на международном рынке.

Ключевые слова: птицеводство, яичная продукция, внутреннее потребление, мировой рынок, экспортный потенциал.

ANALYSIS OF GLOBAL EGG MARKET TRENDS AND EXPORT POTENTIAL OF KAZAKHSTAN

Abstract

Egg production holds a unique position in the market due to its high economic efficiency. The key advantages include a short production cycle, high productivity, minimal feed costs, environmental sustainability, and proximity to major markets. These factors help keep egg prices affordable and drive annual consumption growth. The study aims to analyze the long-term development features of the global egg market and assess the export potential of domestic production by systematizing the factors and risks that negatively affect the industry's development, and then proposing regulatory measures. The study's outcome is an analysis of the main trends and growth directions in the global egg market, along with an examination of the key factors hindering industry development. One of the key areas of analysis is the study of egg supply geography and the long-term price dynamics. This allows identifying promising regions for increasing production and consumption. To support a favorable forecast for the further development of the egg market as a strategically important segment for food security, appropriate measures must be taken. By addressing barriers, Kazakhstan can enhance the export potential of its egg products and become a competitive player in the international market.

Keywords: poultry farming, egg products, domestic consumption, global market, export potential.

REFERENCES

1 Kondrat'eva O.V., Leushkina V.V. Zonal'nyj aspekt ekonomicheskogo razvitiya yaichnogo pticevodstva Omskoj oblasti [The zonal aspect of the economic development of egg poultry farming in the Omsk region] // Prodovol'stvennaya politika i bezopasnost'. – 2024. – Tom 11. – № 2. – P. 401-414. [in Russian].

2 Buyarov A.V. Funkcionirovanie i razvitie rynka yaic i myasa pticy v kontekste obespecheniya prodovol'stvennoj bezopasnosti [The functioning and development of the egg and poultry meat market in the context of ensuring food security] // Vestnik agrarnoj nauki. - 2021. – 6. P.95-108.[in Russian].

3 Borovskih N. V. Sezonnost' sprosna na rynke yaic: analiz, prichiny i napravleniya regulirovaniya [*Seasonality of demand in the egg market: analysis, causes, and regulation strategies*] // Nauchno-metodicheskij elektronnyj zhurnal «Koncept». – 2022. – №06. – P.161-166 [in Russian].

4 Zajceva E.A., Polunina N.YU., Popova E.A. Analiz rynka yaic v CFO: sovremennye tendencii i tochki rosta [*Analysis of the egg market in the Central Federal District: current trends and growth points*] 7-Nauchnoe obozrenie. Sel'skohozyajstvennye nauki. – 2024. – № 1. P- 16-20. [in Russian].

5 Lingala S., Freymond M., Tshering P. et al. (2024) The Egg Hub Model: A Sustainable and Replicable Approach to Address Food Security and Improve Livelihoods. *Current Developments in Nutrition. Volume 8. Issue 8.* 03795. P.1-8 [in English].

6 [Kalinaki H.](#) Forecasting Layer Egg Production as Animal Source Food for Protein to Reduce Stunting in West Java, Indonesia. *Media Gizi Indonesia.* 2024. *Volume* 19 (1). P.122-128. [in English].

7 [Windhorst H.](#) Remarkable dynamics of the global poultry industry: egg production. *Poultry world.* 2023. Vol. 39, No.3. P.28-31 [in English].

8 Pelaracci S., Paolotti L., Rocchi L. et al. Life cycle assessment of organic and conventional egg production: A case study in northern Italy. *Cleaner Environmental Systems.* 2024. *Volume* 15. 100226. P.1-11 [in English].

9 [FAO.](#) 2024. *World Food and Agriculture – Statistical Yearbook 2024.* Rome– Available at: <https://doi.org/10.4060/cd2971en> [in English] (accessed: 10.01.2025).

10 OECD-FAO. (2021) *Agricultural Outlook 2021-2030.* OECD Publishing, Paris.– Available at: <https://doi.org/10.1787/19428846-en> [in English] (accessed: 10.01.2025).

11 Windhorst H.-W. 2022 A projection of egg production until 2030. – Available at: https://www.researchgate.net/publication/358140043_A_projection_of_egg_production_until_2030 [in English] (accessed: 10.01.2025).

12 Analiticheskij obzor situacii na rynke pticevodcheskoj produkcii, noyabr' 2024 g. Soyuz pticevodov Kazahstana [*Analytical review of the situation in the poultry market, November 2024*]. - <http://ptica.kz/news/analiticheskij-obzor-situacii-na-rynke-pticevodcheskoj-produkcii-nojabr-2024-g> [in Russian] (accessed: 10.01.2025).

13 Qazaqstan 2023 july. [*Kazakhstan in 2023*]. Statistikalyq jylnama- Astana 2024.- <https://stat.gov.kz> [in Kazakh] (accessed: 10.01.2025).

14 O rezul'tatah raboty za 2022 god otrasli pticevodstva Respubliki Kazahstan [*On the performance results of the poultry industry of the Republic of Kazakhstan for 2022. Soyuz pticevodov Kazahstana*].- <http://ptica.kz/news/analiticheskij-obzor-situacii-na-rynke-pticevodcheskoj-produkcii-nojabr-2024-g> [in Russian] (accessed: 10.01.2025).

Information about authors:

Gulmira Amalbekova - **corresponding author**, Candidate of economics sciences, M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Republic of Kazakhstan

E-mail: baken_t@mail.ru

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9622-6263>

Ayman Narenova - Candidate of economics sciences, M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Republic of Kazakhstan

E-mail: an.narenova@dulaty.kz

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0550-5986>

Altynai Tanatova - Candidate of economics sciences, M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Republic of Kazakhstan

E-mail: altrtan@mail.ru

ORCID:<https://orcid.org/0009-0006-8475-5874>

Altynai Moldasheva - Candidate of economics sciences, M.Kh. Dulaty Taraz University, Taraz, Republic of Kazakhstan

E-mail: altun_78@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5027-4067>

Информация об авторах

Гульмира Амалбекова - **основной автор**, кандидат экономических наук, Таразский университет имени М.Х. Дулати, г.Тараз, Республика Казахстан

E-mail: baken_t@mail.ru

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9622-6263>.

Айман Наренова - кандидат экономических наук, Таразский университет имени М.Х.Дулати, г.Тараз, Республика Казахстан

E-mail: an.narenova@dulaty.kz;

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0550-5986>

Алтынай Танатова - кандидат экономических наук, Таразский университет имени М.Х.Дулати, г.Тараз, Республика Казахстан

E-mail: altrtan@mail.ru;

ORCID:<https://orcid.org/0009-0006-8475-5874>

Алтынай Молдашева - кандидат экономических наук, Таразский университет имени М.Х.Дулати,
г.Тараз, Республика Казахстан

E-mail: altun_78@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5027-4067>

Авторлар туралы ақпарат

Гүлмира Амалбекова - **негізгі автор**, экономика ғылымдарының кандидаты, М.Х. Дулати атындағы
Тараз университеті, Тараз қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: baken_t@mail.ru

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-9622-6263>.

Айман Наренова - экономика ғылымдарының кандидаты, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
Тараз қ., Қазақстан Республикасы

E-mail:an.narenova@dulaty.kz

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0550-5986>

Алтынай Танатова - экономика ғылымдарының кандидаты, М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті,
Тараз қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: altrtan@mail.ru;

ORCID:<https://orcid.org/0009-0006-8475-5874>

Алтынай Молдашева - экономика ғылымдарының кандидаты, М.Х. Дулати атындағы Тараз
университеті, Тараз қ., Қазақстан Республикасы

E-mail: altun_78@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5027-4067>.